На заході понад лісом шумує ярмарок, осінній, роковий — з волами, з козами, з краму усякого горами, з вина червоного водоспадами. Проти нього, на пригорі, поміж старих сосен палає в малиновому пожарі дача, коло дачі, вихльоскуючи нетерпляче батогами, стоять візники, на веранді, притьмарена рожевою млою, мов у повітрі, прозора картина:

Гості...

Легенька одіж на них, як цвіт, горить в огні і не згорає, в молодих очах у них одлискують мальовані озера, і самі вони, учні й учениці художньої студії, видаються тут посланцями з невідомого вирію-краю. Поміж ними, всередині — мальовнича пара:

Дід...

Темне обличчя дідове проти заходу сонця позолочене, срібні його вуса мов у огні пригоріли, орлячі очі одблискують, як огненні стекла, глибоко в очах мріє із сивої давнини далекий сон. Коло діда хмелем в’ється білокучерява студійка з невгасимою печаттю юності на смуглявих щоках. Горить.

Як червоний піон у зільнику. Над ними віє весняним садом, пташиним гамом, п’яним чаром молодощів.

А до веранди зіходилась уже знакома аудиторія,— одно за одним, несучи в червону імлу солом’яні брилі, зелені очіпки, сорочки селянського полотна, засмажені святкові обличчя і тихий вечірній жар у очах, виходив зразу од роботи прощатись із гостями співучий дідовий рід: син, теж уже дід, невістка, онуки — хазяї дачі.

Ще не доходячи до веранди, вони тепло осміхались.

— Чи дід, чи й ні? Гляньте — коло якої примостились? — струною забринів голос невістки.

Син:

— Е, та ви дідові багато й не давайте, бо як уп’ються, то й співати не будуть.

З веранди грудні пестливі звуки, мов торкнув хто клавіші рояля:

— Не хоче дід чогось співати сьогодні, прохали, благали — ні співати, ні чарки пити не хоче.

В різні голоси заспівали родичі:

— О-о, діду, чого ж це ви?..

— Шкода, а ми оце саме налагодились слухати...

— І коли це було, щоб дід співати не хотіли?

— Діду!.. Ну ж бо...

Заохочуючи діда, молодиця заграла очима й стиха повела голосом:

Ой верніться, літа мої,

Хоч до мене в гості...

Дід глибоко зітхнув, рішуче хитнув головою:

— Ні.

Син пильно подивився на нього, і тінь пробігла по його обличчю.

— Ну, коли не хочуть, то й не силуйте. Вони у нас не прохані... Це щось їм...

Зітхнув.

— Дев’яносто без трьох! — похитав він головою.— З заліза нехай буде людина, і та перегорить!

Гості одразу звернули, очі на діда: ніхто цього не думав — на вигляд дідові шістдесят, може, й п’ять.

Дід одхилив голову, мов не про нього.

Одспівав своє дід...

Замість дідової пісні забриніла тиха музика вечірньої, не першої про дідові літа розмови:

— Не було й близько такого співака, як дід, та, мабуть, скоро й не буде. Торік приїздив сюди на дачу один професор, то казав, що є десь якийсь артист,— і співає, як наш дід, і похожий на діда — то оце, мабуть, їх двоє тільки і є таких на світі.

Наспівався за свій вік, нагулявся. Одспівав панщину, чумакував — співав, п’ятнадцять років, співаючи, по забродах бурлакував... Робив тяжко, ну вже, було, як і загуляє! Може, чули — є така пісня: "Пропив воли, пропив вози",— так ото, мабуть, про нашого діда і пісню ту складено.

Музика смутної мови на хвилину змовкає, і невістка спиняє на дідові очі, повні жалю й любові:

— Діду, це ми про вас!

Дід — як і не чує. Як пара голубів, старий з кучерявою буркотають про щось про своє. Дівчина уперто чогось липнула до діда, поблискуючи в молодому захваті очима, в чарку йому наливала, щось дідові шепотіла, мов чаклувала, і дід паленів, як залізо в горні, хвилювався... Сердито од коней гукали візники:

— Гей, ніч уже заходить!

Тільки швидше, тепліше заграла мова:

— І от дивіться ж ви: стільки жили на світі, а ще не хочуть умирати, ще розпитують, де те в світі таке зілля, що літа старому вертають, ще до молодих горнуться... Та боязкі стали та неймовірні: ви, кажуть, хочете мене...

Аж ось одразу хитнулась од діда дідова сусідка, червона, радісна й сполохана, хитнулась, як од того полум’я, що, довго дувши, таки його роздмухала.

Червоний, як перець, дід розгорнув вуса, кашлянув — і мов разом забринів пучок струн.

Розмова увірвалась одразу, розвіялась; мов силоміць усіх хтось за плечі повернув до діда. З жадібними очима ближче до веранди швидко потупотів дідовий рід.

— Будуть співати!

Ще не вхопили мотиву, ще не дочулися слів, як затремтіло щось у дідовому голосі, мов дороге скло під далекий грім, і десь уже із-за скелі невідомої, стрепенувши крилами, полинули довгою низкою дев’яносто без трьох дідових орлів...

Із-за гори кам’яної

Орли вилітали...

Не зазнала я розкошів —

Вже літа минають...

Ніби запашним вітром подуло од тих далеких літ... Димом на зелені ліси пішов смуток, вишневим жалем засяяла на заході хмара, на порубі поміж кущами журно захитались, закуріли надвечірні мальовані тіні, сині, рожеві, фіолетові, золотисті, хитались, зітхали: "Літа минають, вже літа минають..."

Важко дихає дід — трудно йому. Перелетів гору, на другу духу набирає, на вищу.

Метнув чубом, як крилами...

І вже десь у преславній Одесі по ринку, прогулявши без просипу не один день і ніч не одну, поміж возами, поміж базарного люду, гукає дід до своїх хлопців, до забродців приказ:

Запрягайте коні в шори,

Коні воронії,

Та поїдем доганяти...

Літа...

Несподівано спіткнувсь дід чогось на цьому слові, мов водою те слово захлинуло дідові в горлі.

Нахмурив брови дід, блимає сердито очима, щось бубонить...

Ніздрі роздуваються, дихає важко, гаряче.

Заніміли всі, чекають.

Знову вишнево засяяли очі, знову замріли в очах базари:

...Та й поїдем доганяти...

Низько, до самого столу схилив дід сиву голову.

Стало тихо.

Зглибока, тремтяче зітхнув дідовий син:

— Ні, вже, мабуть, не співати дідові...

Хтось щиро, стиха, з болем:

— Який же жаль!

Мовчки, тихо, суворо під'їжджали до веранди візники... А з дідом одразу щось непевне: застогнав дід, зубами скрипнув, в один бік метнувся, в другий — незчулися, як ухопив обіруч руку своєї молодої сусідки.

— Діду! Тату! — в кілька голосів разом крикнув сполоханий дідовий рід.

А дід жадібно припав уже губами до ніжної смуглявої руки, мов цілющу воду з неї пив, молодящу.

— Оце дід! — здивоване, бадьоре вирвалось із гурту.

Дівчина спершу злякано шарпонулася од діда, далі схопилась, засміялась, відважно, по-молодому вхопила в обійми сиву дідову голову, і зразу всі почули, як задзвенів край недоспіваної дідової пісні.

Зашарілась, ухнула, сіла, затуливши обома руками лице.

І стоїть уже дід — молодий, як до вінця: мов обвіяла, обсипала дівчина поморщене лице його ніжними пахущими червоного маку пелюстками.

Виляски, сміх, гамір...

Озирнувся дід — і обмарило його: приверзлося на мить — літа вертаються.

І руки тремтять, і очі сяють, і горить у дідові кров:

— Коли так, та коли так же...

Швидко пригнувся головою до коліна, зубами розірвав зашиту кишеню, витягає потайний гаман, ремінний, старий...

— Музиків!

Сміються.

Коли надумав дід — пізно.

Слухає — шумлять уже молодим вітром:

— Час їхать.

— Їхать! Їхать!..

— Прощайте, діду, на той рік сподівайтесь!

І вже на возах...

Стрепенувся дід, задихався, до коней:

— Не пущу!

Син хапається за голову:

— Це вже буде мороки з дідом.

Шепнув кілька слів двом своїм синам, молодим бороданям, дідовим онукам. Лагідно, почтиво, проте міцно, як залізом, взяли діда під руки.

В піт діда кинуло, рвонувся, аж онуки заточились:

— Стійте, кажу вам!

Візники — по конях, гості — за шапки, тільки шапками помахали...

Полетіли, як привид чарівний, невблаганні, неповертані..

І погаснув недовгий дідовий сон.

І знову сідали йому на плечі дев’яносто без трьох...

Примутніли од туги дідові очі. Озирається, не впізнає... глухо до онуків:

— Ви хто такі?

В очах і в голосі зростає тривога:

— Стій! Куди це ви мене тягнете?

Зразу шарахнувся назад, як сполоханий кінь, упершись невидющими очима у захід:

— Де це горить?

На заході, на вишневому камені, на півнеба розкинувши заграву, розпалахкотівся огонь, полум’ям сягаючи аж до ніг. Здавалось, перед очима шугали всі іскри, і ось-ось займеться як не рукав, то пола на одежі.

— Що це горить, питаю?

— Схаменіться, діду, ніде нічого не горить, роздивіться краще — то так сонце заходить. Ніч буде. Спати час.

— Ой, брешете.— Дід — гарячий увесь, тремтить...

Гостро, допитливо дивиться у вічі онукам, і не йме він віри ні лагідним осмішкам, ні спокійним очам. Бо знає дід — не мають вони до старого жалю — сміючись, жартома в огні хочуть живого спалити.

Гнівом, тугою загораються очі в діда, жили напружились, як мотуззя, м’язи на руках випинаються, мов ремінні. Упирається дід у землю ногами, аж землю риє, аж груддя піску розлітається з-під ніг, і геть аж у селі оддається усім тут знакомий, невпокійний дідовий Арсенів голос:

— В огонь діда! Спалить діда!..

А десь уже за лісом, в смуток молодий повивши, кудись односили гості дідову пісню:

Ой догнали літа мої

На калиновім мості...

І пахло в повітрі п’яним зіллям, тим чарівним зіллям — молодощами. Зелено палали сосни.

* * *

Стою, схилившись, на веранді один, задуманий. Перед очима — мій вечірній театр, грандіозне видовище кольорів і тіней, що ними, здавалось, зринали на сонця заході події й турботи за минулий день.

В театрі догорає; тільки десь у куточку над лісом темні силуети акторів дограють останню сцену: коло жаркого осіннього огника в густій темряві ночі сидять пастухи в степу... до їх наближається мандрівник — постать-монумент. Заклопотаний, смутний, мов, шукаючи волів, з степу приблудився... Шапку знявши, голову схиливши... питається, і тихий його голос: "Не бачили, не чули — не їхали мої літа?" — "Які ж твої літа?" — "Мої літа мальовані, а їхали кіньми вороними — як громи гриміли".— "Еге, чоловіче,— і бачили, і чули: за круту гору помчали твої літа кіньми вороними".

І потьмарився в тонах зелено-оксамитових тихий ліс.

Над лісом загорілась срібна сережка, засвітивши золоте паутиння межи гіллям старої сосни.